

Spinoza

Baruh (BENEDICTUS) de Spinoza (1632.- 77.) za jedne je Bogom oduševljeni, bistri, dubok filozof, a za druge naprotiv bezbožni, mračni panteist.

Izraz nauk odgovara SPINOZINU djelu jer ono razbistreno isijava uzvišeni mir.

'Rasprava o poboljšanju razuma' (1677.) shvaćena kao jedna vrsta propedeutike u etiku služila je metodološkoj pripremi njegova nauka. Glavno djelo 'Etika' (1677.) prikazano je **geometrijskom metodom** (lat. "more geometrico demonstrata"), kao i već njegov prvi spis 'Načela Descartesove filozofije' (1663.).

Svaki se odjeljak sastoji od definicija, aksioma, postavki s do kazima, zaključaka, pomoćnih rečenica, primjedbi i postulata (sl. A).

Matematički poredak (kao kod srednjovjekovnih 'Suma' ili i u WITTGENSTEINOVU 'Tractatus logico-philosophicus') ne služi izvanjskoj formi. On pokazuje da se i u filozofiji, kao u matematici,

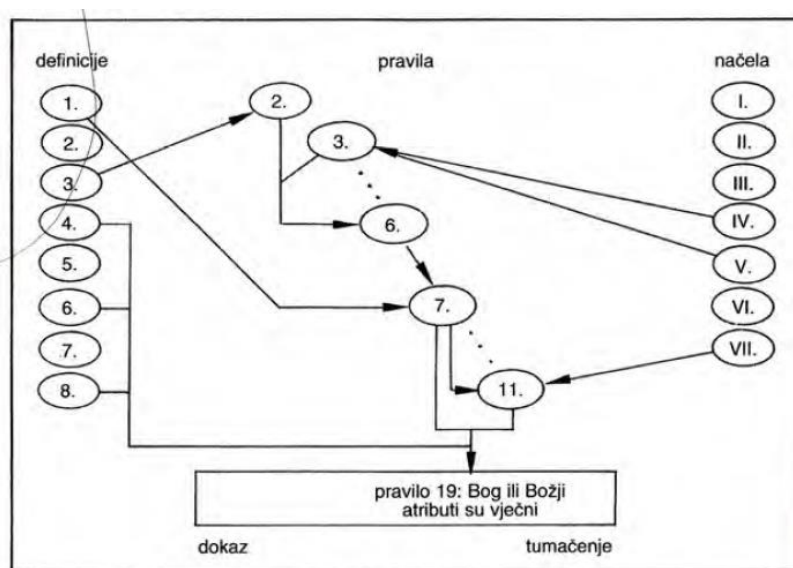
sve tvrdnje mogu *deducirati* iz najviših principa.

SPINOZA želi pokazati da taj oblik prikazivanja traži neku drugu, višu normu istine od one što obično vrijedi:

ona *izostavlja* čovjekovo pitanje o cilju.

jer ništa nije više pridonijelo ljudskoj mahnitosti od njihova mišljenja o cilju:

sve bi se u prirodi trebalo promatrati kao sredstvo za ono što je ljudima korisno.

A Geometrijska metoda (primjer 'Etika' I, 19)

Tako je 'Etika' podijeljena u 5 odjeljaka, i to "O Bogu", "O naravi i podrijetlu duha", "O afektima", "O ljudskom ropstvu" i "O moći razuma ili o ljudskoj slobodi".

Početi s Bogom umjesto s čovjekom znači:

ako je predodžba Boga neispravna, ni slika čovjeka ne može biti ispravna.

"Bog" je u definicijama predstavljen kao *supstancija*. Ona je određena kao

"ono čijem pojmu nije potreban pojam neke druge stvari da bi se iz njega oblikovao".

Supstancija se konstituira *atributima*, tj. svojstvima koje razum s hvaća bitnima.

Stanja supstancije SPINOZA naziva *modusi*.

SPINOZA konačnim definira ono što je ograničeno nečim drugim iste naravi.

"Npr. neko tijelo naziva se konačnim, jer uza nj uvijek možemo misliti neko veće ... Međutim, nijedno tijelo ne možemo ograničiti mišlju [jer nisu iste naravi]."

Bog je naprotiv *apsolutno* beskonačan bitak koji u sebi ne uključuje nikakvu (ograničavajuću) negaciju, dakle koji se sastoji od beskonačno mnogo atributa.

SPINOZA iz toga izvodi da Bog nužno egzistira, da je on jedina supstancija i stoga nedjeljiv.

Protegnute i svjesne stvari prema tome su ili atributi Boga ili stanja atributa Boga.

SPINOZA dakle najprije određuje tko je beskonačna supstancija, a onda tko su konačni modusi (*svijet* i čovjek). Razlika se može izreći i s drukčijim pojmovima nego supstancija i akcident:

natura naturans i *natura naturala*;

stvaralačka priroda nije identična stvorenoj prirodi. Ali:

"Sve što jest, jest u Bogu, i ništa bez Boga ne može biti niti se pojmiti."

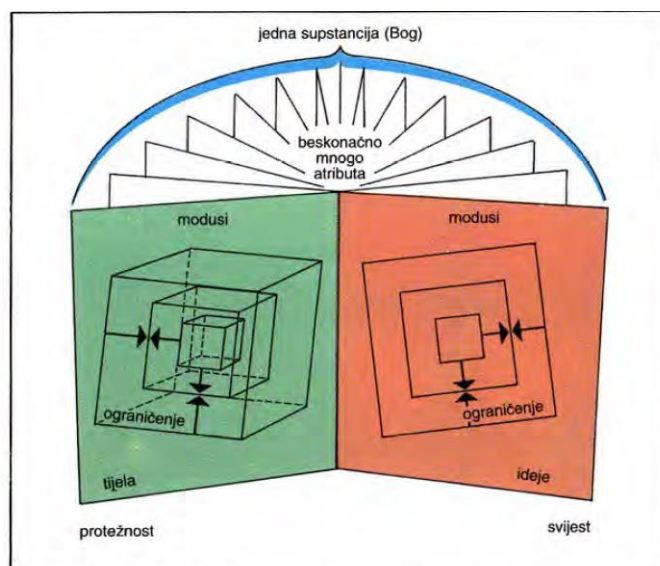
SPINOZA na pitanje nije li to panteizam, odgovara među ostalim sljedeće:

"No, ako ima ljudi koji misle da su Bog i priroda (pod čime oni pod razumijevaju neku masu ili neku tjelesnu materiju) jedno i isto, onda su sasvim i potpuno u zabludi."

Usporedba "Bog ili [i] priroda" (Deus sive natura) znači:

Bog je stvaralačka priroda (*naturans*) i sve što jest, po njemu je postalo (*naturata*) i on to održava u bitku.

I svaka *spoznaja* time mora shvaćati Božje atribute ili moduse "i ništa drugo".

B Supstancija, atributi i modusi

Nakon tumačenja prvoga i posljednjega temelja zbilje sada slijedi **metafizika čovjeka**. Temeljna je SPINOZINA teza da su protežnost i svijest atributi *jedne* supstancije koju možemo shvaćati. Iz toga slijedi:

"Red i sveza ideja ista je kao red i sveza stvari."

Stvarnost stvari i ideja postoji, prema SPINOZI, samo ako su uključene u Božje attribute. *Tijela* su uopće modusi Boga pod atributom protežnosti, *ideje* pod atributom svijesti.

Time je za čovjeka odnos tijela i duha shvaćen kao *paralelizam*: oni su dva "vida" jednog individuuma.

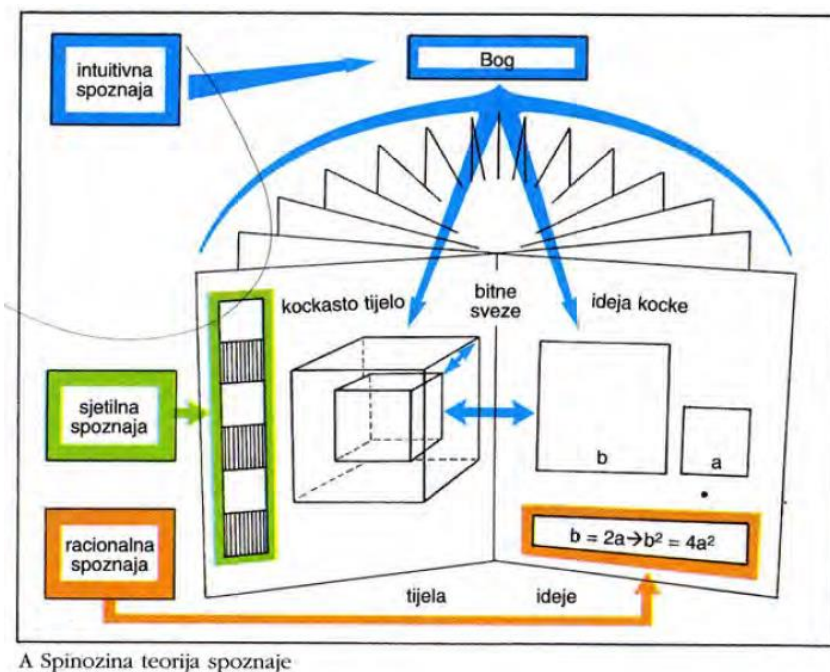
Prema SPINOZINU učenju o **spoznaji**, ideje ljudskog duha su adekvatne i istinite ako se odnose na Boga. Svaka istinita ideja je u Bogu, budući da su ideje modusi Božjeg atributa koji misli. Istinite ideje su jasne i odjelite. One uključuju *sigurnost* svoje istine, budući da je istina njihovo vlastito mjerilo i nema nikakva drugog kriterija izvan sebe (*veritas norma sui et falsi est.*)

"Adekvatnost ideje sadrži odnos prema stvarno postojećoj stvari. .. posredovano idejama u Bogu .. . Samo dok je naše mišljenje u stvari mišljenje Boga, naše ideje mogu biti adekvatne."
(W. ROD)

SPINOZA razlikuje tri načina spoznaje:

- *osjetna*, nastaje afekcijama te može stvoriti pobrkane i nesređene vrsne pojmove
- *racionalna*, u kojoj se radi s općim pojmovima pomoću zaključivanja
- *intuitivna*, koja spoznaje "sub specie aeternitatis", tj. u odnosu na apsolutno.

Samo prvi način spoznavanja može biti izvor zablude.

U trećem se dijelu "Etika" bavi **afektima** koje Spinoza prikazuje kao neku vrstu "mehanike strasti":

"kao da je riječ o crtama, površinama i tijelima".

"Ordine geometrico demonstrata" ovdje znači:

Ijudska djelovanja među sobom su povezana prema općim zakonima.

Prvo i najviše načelo za to glasi:

"Svaka stvar nastoji, koliko to leži u njezinoj moći, ustrajati u svojem bitku (conatus sese conservandi)."

SPINOZA prihvaća 3 osnovna afekta:

požuda, koja je nagon (za samoodržanjem) sa sviješću samoga sebe, nadalje *radost* i *žalost*.

Iz ovih osnovnih afekata izvode se drugi; npr. definira se:

"Ljubav je radost, praćena idejom nekoga vanjskog uzroka."

Etički spoznaja prave naravi afekata želi izvidjeti mogućnost provođenja postajanoga i potpunog života.

SPINOZA dobrim ili zlim vidi ono što pomaže odnosno ometa "moć", tj. čovjekovu zbilju.

Prava *sloboda* postoji kao uvid u ono što je neopozivo nužno. U toj mjeri u kojoj razum adekvatno spoznaje, oslobađa se afekata koji ga dijele od njegova usavršavanja.

Čovjek sve spoznaje kao nužno utemeljeno u Bogu, a oslobađa se ako se predaje u tijek svijeta određen od Boga.

Najveća se aktivnost dakle sastoji u ispravnoj spoznaji čija je najviša forma *spoznaja Boga*.

Prava se religioznost sastoji u ljubavi prema Bogu (amor Dei intellectualis).

U SPINOZINE prigodne spise spada '**Teološko** politička **rasprava**' (1670.). U nju je ušao jedan raniji obrambeni spis koji se okreće protiv prigovora ateizma.

Glavni cilj spisa je *odjeljivanje* filozofije od teologije.

Spinoza je to metodički proveo tako što je niz načela primijenio u *interpretaciji Biblije* te time utemeljio modernu povijesno-filološku biblijsku kritiku.

On to ne čini kao teološku egzegezu nego kao filozofsku kritiku na konkretnom materijalu jednoga teksta značajnog u povijesti svijeta.

Uvod pripravlja tumačenje države po naravnom pravu. Namjera mu je braniti

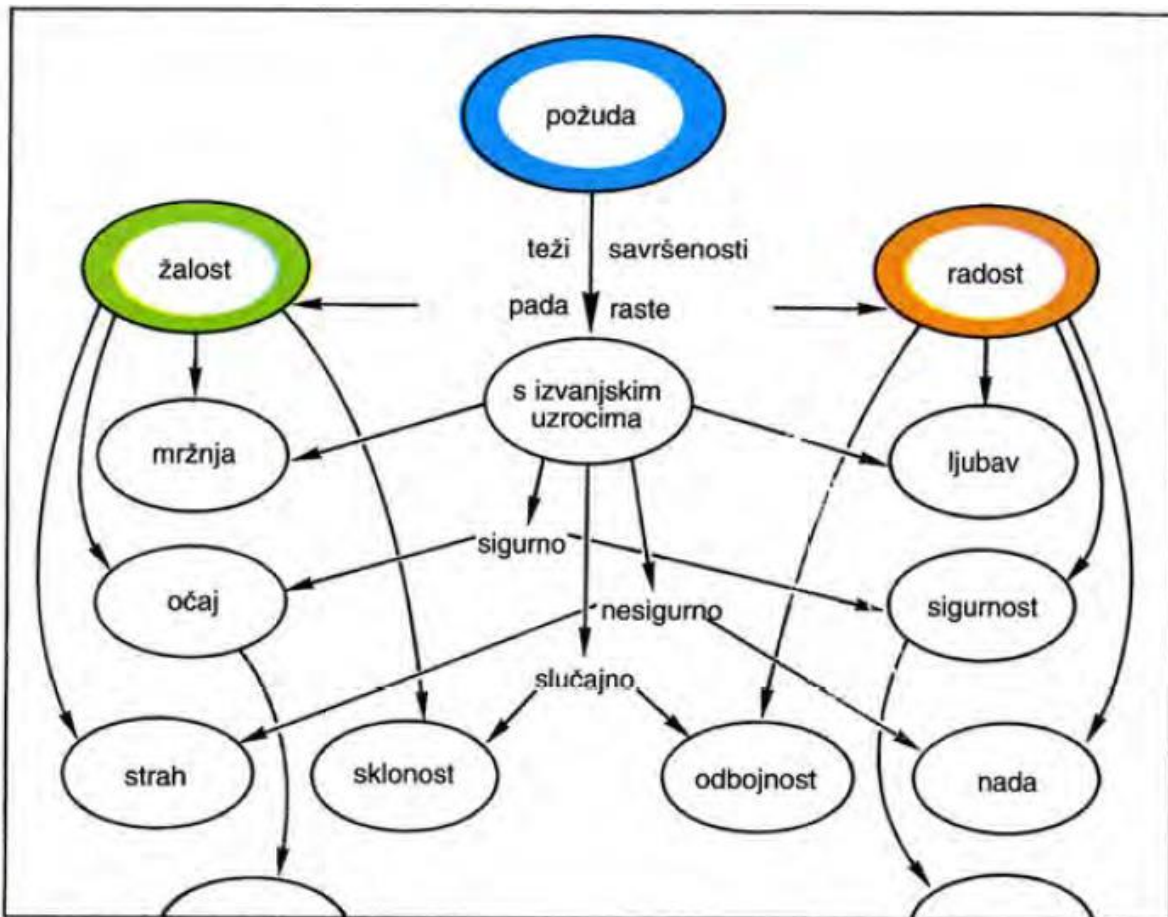
"slobodu filozofiranja i govorenja onoga što čovjek misli".

To se s jedne strane događa razgraničenjem od teologije, a s druge strane zahtjevom prema državnoj vlasti da osigura nutarnji mir tako što će jamčiti punu *slobodu mišljenja*.

"Ljudi su u pravilu tako stvoreni da im ništa nije tako nepodnošljivo kao kad nazori, koje oni drže istinitima, vrijede za zlodjela, i kad im se ono, što ih potiče na pobožnost u njihovu ponašanju prema Bogu i ljudima, uračunava za zločin. Tada se gnušaju zakona i dopuštaju si svašta protiv vlasti, a to ne drže sramotnim nego im je najčasnije radi toga uzroka poticati pobune i pokušati sve moguće prijestupe."

SPINOZINA se filozofija ističe dojmljivim skladom života i učenja, tj.

bezuvjetna istinitost življenja ide skupa s čistoćom misli njegova nauka.

B Učenje o afektima

Izvor: Atlas Filozofije

Pripremio: Zorislav Jelenčić, prof.

zorislav.jelencic@gmail.com